

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АФРИКАНСЬКИХ КРАЇН

©2018 МАЛАБА К. Б.

УДК 339.137.2:330:339.9:159.923.3(477)

Малаба К. Б. Історичні передумови та сучасний стан економічного розвитку африканських країн

Мета статті полягає у з'ясуванні історичних передумов і сучасного стану економічного розвитку африканських країн. Проаналізовано, як колоніальна спадщина європейського правління вплинула на постколоніальний економічний розвиток країн Субсахарської Африки. Дуже часто в літературі обговорюють суттєві відмінності між Великобританією, Францією, Бельгією та Португалією щодо відповідних стилів колоніального правління. Деякі дослідники дійшли висновку, що розбіжності в реалізації системи підпорядкування вплинули на постколоніальний економічний та політичний розвиток країн Африки. Ми стверджуємо, що загалом колоніальне правління не створило міцної основи для економічного розвитку. Однак, ми погоджуємося з тим, що британський стиль правління був більш ефективним, оскільки більшість країн, що перебували під правлінням Британії, суттєво прогресують порівняно з іншими африканськими країнами.

Ключові слова: розвиток, колоніальна спадщина, колоніальний стиль, інститут, теорії залежності.

Рис.: 3. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 17.

Малаба Каумбу Блез – аспірант, Львівський національний університет ім. І. Франка (вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна)
E-mail: marichka85@ukr.net

УДК 339.137.2:330:339.9:159.923.3(477)

Малаба К. Б. Исторические предпосылки и современное состояние экономического развития африканских стран

Цель статьи состоит в выяснении исторических предпосылок и современного состояния экономического развития африканских стран. Проанализировано, как колониальное наследие европейского правления повлияло на постколониальное экономическое развитие стран Субсахарской Африки. Очень часто в литературе обсуждают существенные различия между Великобританией, Францией, Бельгией и Португалией относительно соответствующих стилей колониального правления. Некоторые исследователи пришли к выводу, что разница в колониальном правлении повлияла на постколониальное экономическое и политическое развитие стран Африки. Мы утверждаем, что в целом колониальное правление не создало прочной основы для экономического развития. Однако согласны с тем, что британский стиль правления был более эффективным, поскольку большинство стран, находившихся под управлением Британии, существенно прогрессируют в сравнении с другими африканскими странами.

Ключевые слова: развитие, колониальное наследие, колониальный стиль, институт, теории зависимости.

Рис.: 3. **Табл.:** 1. **Библ.:** 17.

Малаба Каумбу Блез – аспирант, Львовский национальный университет им. И. Франко (ул. Университетская, 1, Львов, 79000, Украина)
E-mail: marichka85@ukr.net

UDC 339.137.2:330:339.9:159.923.3(477)

Malaba K. B. The Historical Background and Current Status of Economic Development of African Countries

The article is aimed at identifying the historical background and current status of economic development of African countries. It is analyzed how the colonial legacy of European reign affected the post-colonial economic development of the countries of sub-Saharan Africa. Very often the literature discusses the significant differences between Great Britain, France, Belgium and Portugal regarding the respective styles of colonial governance. Some researchers have come to the conclusion that the difference in colonial governance has affected the post-colonial economic and political development of African countries. We affirm that, in general, colonial rule has not created a solid foundation for economic development. However, we agree that the British style of governance has been more effective, as most of the countries formerly under British administration are progressing significantly in comparison with other African countries.

Keywords: development, colonial heritage, colonial style, institution, dependency theories.

Fig.: 3. **Tbl.:** 1. **Bibl.:** 17.

Malaba Kaumbu Blaise – Postgraduate Student, Ivan Franko National University of Lviv (1 Universytetska Str., Lviv, 79000, Ukraine)
E-mail: marichka85@ukr.net

Процес деколонізації в Африці став передумовою сучасних соціально-економічних зрушень. Досліджуючи фактори, які мали вплив на економічний розвиток Субсахарської Африки, ми можемо стверджувати, що колоніальний період для більшості країн мав негативний вплив на початкові умови економічного становлення. Для того, щоб надати прикладного значення нашому дослідженню, далі проаналізуємо, як змінилися основні показники економічного розвитку від часу отримання незалежності.

Із середини 1800-х до середини 1900-х років колоніалізм майже рівномірно підкорив африканський континент. Тільки Ліберія та Ефіопія не зазнали прямих колоніальних захоплень. З того часу африканська територія була безпринципно розподілена між європейськими країнами на Берлінській конференції (1884–1885 рр.). Італія, Німеччина, Бельгія та Іспанія

отримали деякі підконтрольні території, проте Англія та Франція заволоділи більшістю африканських колоній – близько 20 кожна з країн. Посилення колоніальної активності європейських сил спричинило викорінення існуючих форм африканської автономії та самоврядування. Для того, щоб зрозуміти сучасну економічну ситуацію в африканських країнах, варто проаналізувати, як країни-колонізатори вплинули на розвиток своїх колишніх колоній.

Питанням економічного розвитку африканських країн присвячували свої праці такі провідні світові науковці, як Дарон Ацемоглу, Саймон Джонсон і Джеймс А. Робінсон (D. Acemoglu, S. Johnson, J. A. Robinson) [3; 4], які досліджували питання, чому нації зазнали фіаско: витоки і система влади, передумови процвітання та занепаду. У своїх працях вищезазначені автори стверджують, що бідність Африки в кінці ХХ століття

була насамперед результатом форми європейського колоніалізму на континенті. Також вони розробили емпіричну та теоретичну тезу про те, що відмінності в економічних інституціях є основною причиною нерівномірного економічному розвитку. Д. Норт (*D. North*) [15] розробив аналітичну базу для пояснення того, як інститути та інституційні зміни впливають на ефективність економік та стверджує, що створення незалежних інститутів, де дотримуються права власності, сприяють економічному прогресу. А. Гріталіс (*A. Hrituleac*) [13] досліджувала нововведення, запроваджені колонізаторами в африканських регіонах, з особливим акцентом на Францію та Великобританію. Зокрема, вона аналізує ситуацію в Сенегалі (колишня французька колонія), Уганді (колишня британська колонія) та Ефіопії (незалежна країна) з різними наслідками. Також історичні передумови та сучасний стан економічного розвитку африканських країн досліджували такі науковці, як М. Кровдер (*M. Crowder*) [9], Й. Глассман (*J. Glassman*) [10], А. Саматар (*A. Samatar*) [10], Л. Хелдрінг (*L. Heldring*) [11], Дж. А. Робінсон (*J. A. Robinson*) [11], Т. Хенріксен (*T. Henriksen*) [12], Е. Нафзігер (*E. W. Nafziger*) [14] та інші. На сьогодні це питання є малодослідженим, що зумовило вибір теми даної статті.

Мета статті полягає у з'ясуванні історичних передумов та сучасного стану економічного розвитку африканських країн.

Початок деколонізації став передумовою сучасних соціально-економічних трансформацій у більшості країн Африки. Наприкінці 1960-х років майже всі африканські країни, що належали до метрополій (*табл. 1*), отримали незалежність.

У даній статті ми розглянемо основні показники економічного розвитку (індекс людського розвитку та ВВП на душу населення) ДР Конго, Мозамбік, ПАР та ЦАР, щоб бачити, як розвиваються ці країни після отримання незалежності. Критерії вибору країн полягають в тому, що вони належать до різних колоніальних моделей правління, проте розташовані в одному регіоні та мають достатньо ресурсів, щоб розвиватися.

У даній статті ми розглядатимемо вплив колоніальної спадщини європейського правління на постколоніальний економічний розвиток країн Субсахарської Африки. Варто зауважити, що кожна з країн-колонізаторів мала свій, особливий підхід до управління колоніями. Захоплюючи Африку, колоніальні імперії мали певну ціль, яка передбачала так звану «цивілізацію африканців», оскільки європейці вважали, що їхня культура була кращою за африканську. Отже, вони впроваджували соціальну політику, яка мала на меті зміцнити колоніальне правління. Французи використовували політику, що називалась «політика асиміляції» [6, р. 2]. Вона була побудована на дуже популярному революційному ідеалі рівності

людей, але тільки під французьким контролем. Очевидно, французи прагнули «переробити» африканський народ за власним стереотипом. Сенегал є дуже яскравим прикладом впровадження такої політики, оскільки вона є однією із перших французьких колоній, яка має одну з найбільших діаспор у Франції. Подібний сценарій використовували у Кот-Д'Івуар, Малі, Конго та інших країнах.

У більшості британських колоній корінне населення та британці були відокремлені. Соціальні інститути, такі як школи, оздоровчі комплекси та лікарні, були створені для різних расових груп. Це те, що ми називаємо «сегрегація». Яскравий приклад такої політики можна бачити в ПАР, де навіть дійшло до «апартеїду». Таке поняття існує і до сьогодні – розмежування між білим і темношкірим населенням.

Португальці були етноцентричними. Тут вже йдеться про чітке поняття расизму стосовно африканців. Проте португальська концепція була поєднанням ідей як французького, так і англійського підходу. Ключовим елементом португальської соціальної політики в Африці була популяризація змішування культур і рас через шлюб і співжиття. Як приклад, можемо розглядати Анголу та Мозамбік.

Бельгійський король Леопольд II випередив Португалію, Францію, Англію та Німеччину, отримавши величезну частину Африки, що була майже в дев'яносто разів більша від власного королівства – ДР Конго. Дійсно, ті африканці в Конго, які отримали освіту в місіонерських школах, називалися «*évolués*» – «ті, хто» еволюціонував «від жорстокості до цивілізації».

Виділяють чотири причини, які пояснюють інтерес європейців до Африки. Їх поділяють на політичні, стратегічні, культурні та економічні [7, р. 13].

Політична мотивація пов'язана з політичним суперництвом за панування між європейськими державами в міжнародній системі XVIII століття. Ці держави-колонізатори вважали, що колоніальні володіння надають престижу та статусу. *Культурна причина колонізації* глибоко вкорінена в етноцентризмі і культурну зарозумілість, притаманну деяким європейцям, які вважали, що інша культура менш розвинена, ніж власна. У випадку з африканцями так вважалося тому, що вони не були технологічно розвинутими, або їх досягнення не були зафіксовані, а історично передавалися вербально через традиції, і тому не були відомі решті світу. Таким чином, європейці вважали, що їх обов'язок «цивілізувати» і «підняти» африканський народ до належного культурного рівня.

Найбільшу увагу вчені та дослідники зосередили на *економічній мотивації* колонізації.

Рання література про колонізацію наповнена даними про величезні ресурси та наявні в Африці ринки й економічні вигоди, які отримують європейські держави, відкривши Африканський континент

Таблиця 1

Приналежність країн Африки до метрополій

Метрополія	Рік здобуття (надання) незалежності	Назва країни
Великобританія	1951	Лівія (Італія)
	1956	Судан
	1957	Гана
	1960	Нігерія, Сомалі (Італія та Великобританія), Камерун
	1961	Танзанія, Сьєрра-Леоне
	1962	Уганда
	1963	Кенія
	1964	Замбія, Малаві
	1965	Зімбабве, Гамбія
	1966	Ботсвана, Лесото
	1968	Свазіленд
	1990	Намібія (ПАР)
	1910 1922	ПАР Єгипет
Франція	1956	Марокко, Туніс
	1958	Гвінея
	1960	Малі, Нігер, Чад, Центральноафриканська Республіка, Того, Бенін, Камерун, Габон, Дагомея, Буркіна Фасо, Берег Слонової Кістки, Конго, Мавританія, Сенегал, Мадагаскар, Коморські острови (1975), Габон, Камерун
	1962	Алжир
	1977	Джибуті
Бельгія	1960	ДР Конго
	1962	Бурунді, Руанда
Португалія	1973	Гвінея-Бісау
	1975	Ангола, Мозамбік, Острова Зеленого Мису, Сан-Томе і Принсіпі,
Іспанія	1968	Екваторіальна Гвінея
	1974	Західна Сахара (північна частина окупована Марокко з 1976 р.)

[7, р. 11–28]. Європейські країни прагнули колонізувати африканські держави у відповідь на вимоги капіталістичних економік. Вони мали не тільки природні ресурси, за допомогою яких можна було підготувати промислові революції у своїх країнах, але й також намагалися використати велику кількість дешевої робочої сили.

Можна виділити три колоніальні адміністративні стилі в Африці, а саме: непряме правління (*Indirect Rule*), пов'язане з англійцями; пряме правління (*Direct Rule*), пов'язане з Францією, Німеччиною та Португалією; правління компанії (*Company Rule*), тісно пов'язане з бельгійцями.

Британці завжди наголошували на тому, що вони вирушили в Африку, не для того, щоб не створювати чорних британців, а, радше, щоб поділитися своїми навичками, своїми цінностями та культурою, сподіваючись, що коли-небудь африканці зможуть керувати своїми громадами, використовуючи інструменти, отримані та набуті від британців [8]. Британці завжди стверджували, що непряме правління було спрямоване на захист і збереження африканських політичних систем, традицій і культур. Як частина британської адміністративної системи, королі, вожді та старійшини повинні були виконувати колоніальні постанови уряду, підтримувати правопорядок.

док, збирати податки та забезпечувати дешеву робочу силу, необхідну для колоніального врядування. Така модель управління діяла у ПАР, Нігерії, Кенії та ін.

Французи, португальці, німці та бельгійці здійснювали більш централізований тип адміністрування під назвою «пряме правління». Фактично це означало, що європейська влада була нав'язана африканцям незалежно від наявних політичних відносин між різними етнічними групами. Французька імперія керувала безпосередньо з Парижа через губернатора і використовувала африканських вождів, але, на відміну від Британської імперії, призначала їх самостійно. Французи, за деякими винятками, не намагалися зберегти унікальність різних африканських політичних інститутів. Дана модель правління застосовувалася у таких країнах, як ЦАР, Того, Малі, Кот-Д'Івуар та Сенегал.

Централізована адміністрація Португалії була значно жорсткішою та суворішою, ніж французька [13]. Коли африканці почали агітувати за самовизначення, португальська відповідь полягала в тому, щоб проголосити свої колонії Анголу, Мозамбік, Гвінею-Бісау та острови Кабо-Верде, Сан-Томе і Прінсіпі як «Заморську Португалію», тобто провінції Португалії, що просто географічно відокремились.

Бельгійське панування пов'язане з найжорсткішим типом колоніального правління в історії Африки. Як приклад, раніше вільна держава Конго була перетворена з офіційної колонії на особисту та приватну власність короля Бельгії Леопольда II.

Те, що було названо бельгійською адміністративною системою, включало в себе коаліцію бельгійських бізнесменів, представників влади та духовенства Католицької Церкви. Церква керувала шкільною системою, яка зосереджувала увагу на релігійній освіті, а не на викладанні провідних предметів для розвитку, що дало б змогу африканцям відігравати більшу та важливішу роль у політичних справах своєї країни в майбутньому.

За часів бельгійського колоніального правління відбулися масові передачі різноманітних цінностей та надбань з Демократичної Республіки Конго в Бельгію. Африканці отримали лише обмежену освіту, яка б дала їм змогу прочитати Біблію, ефективно приймати замовлення від місіонерів і, в кращому випадку, виконувати функції колоніальної бюрократичної системи. Як наслідок – конголезці не були готові взяти на себе контроль над власною країною, коли вона стала незалежною.

З 1960 р. більшість країн стали незалежними, тому цей час традиційно вважають періодом, який визначає кінець колоніального панування в багатьох французьких колоній, а також у деяких британських і бельгійських.

Більшість країн отримали незалежність у період між 1956 р. (Судан) і 1966 р. (Ботсвана). У 1958 р. Франція організувала референдум щодо незалежності

її колоній. Кожна країна мала право обрати – отримати незалежність вже і зараз чи поступово в процесі розвитку. Натомість британські країни-колонії окремо вели перемовини щодо отримання незалежності. У 1970-х рр. тільки Португалія все ще мала колонії [13].

Після отримання незалежності постколоніальні перспективи Африки були досить оптимістичними. Багато нових країн утвердилися як демократичні та відкривали свої внутрішні ринки для капіталістичних країн. Економічне зростання 1950-х і 1960-х років було значним у багатьох африканських країнах.

Дарон Ацемоглу, Саймон Джонсон і Джеймс А. Робінсон [3; 4] стверджували, що відносна бідність Африки в кінці ХХ століття була насамперед результатом форми європейського колоніалізму на континенті. Якби європейці залишилися на території країн-колоній, імовірно, це могло б посприяти розвитку та впровадженню інституцій, які б поважали та дотримувалися права приватної власності. За словами згаданих авторів, поселення європейців у Північній Америці, Австралії та в інших країнах посприяло економічному розвитку, оскільки вони були змушені створити стабільні економічні інститути.

Колоніальна спадщина – це загальна сума політичних структур, культури та загальної державної влади, переданої елітарним націоналістичним правителям, або те, що залишилося після колоніальних адміністраторів – «неоколоніального» націоналістичного керівництва, яке вплинуло на постнезалежну Африку і все ще впливає на сучасні африканські держави та внутрішню і зовнішню політику.

Незважаючи на чимало спільних наслідків впливу колоніальної системи, можемо відзначити деякі відмінні. Щодо освіти, у британських та бельгійських колоніях віддавали перевагу освіті місцевими мовами, тоді як у французьких колоніях акцент робили на навчання французькою. Освіта бельгійців була досить практичною, тоді як британські та французькі школи були більш загальні, де основну увагу приділяли гуманітарним наукам. Метою освіти в британських і французьких колоніях було навчання місцевого населення для адміністративної або вищої зайнятості як посадових осіб, перекладачів, викладачів та медичних працівників. У португальських колоніях освіта для місцевого населення була дуже рідкісною.

Франція, Бельгія та Португалія активно застосовували пряме правління, тоді як Британія, зазвичай, використовувала непряме правління через місцеву владу.

Монетарні системи також відрізнялися. Якщо кожна британська колонія мала свою валюту, і фінансові проблеми вирішувалися незалежно, то Франція після Другої світової війни ввела в обіг валюту, яка називалася франк СФА (для французьких колоній в Африці) і вільно обмінювалася з іншими валютами. Після незалежності колишні французькі колонії під-

тримували систему СФА, тоді як колишні британські колонії створили власні центральні банківські установи, здатні розширювати грошову масу.

Попри ці відмінності, колоніалізм мав спільний наслідок, який дотепер відчувається, коли йдеться про процес економічного розвитку африканських країн.

До *негативного спадку* колоніальної системи можемо зарахувати такі фактори: відсутність інфраструктури; слабо розвинуте сільське господарство через недофінансування; руйнування африканської культури та цінностей; посилення етнічного суперництва; заборона торгівлі між різними етнічними групами, що обмежило можливості для бізнесу серед корінного населення; значний державний контроль над торгівлею. Загалом слід відзначити масову експлуатацію Африки в умовах виснаження ресурсів, трудової експлуатації, несправедливого оподаткування та відсутності індустріалізації.

Одним із значних політичних наслідків непрямого впливу Британії було те, що вона виділяла окремі етнічні ідентичності та припинила розвиток національної або колоніальної політичної свідомості [17, р. 118–120]. Дійсно, цей стиль служив англійським колоніальним інтересам дуже добре, не даючи змоги етнічним групам взаємодіяти. Надцентралізація характеризувалася відсутністю адміністративної незалежності, що була спричинена прямим правлінням.

Правляча структура, яка ґрунтувалася на контролі декількома людьми через гноблення та застосування сили, заклала основу патрон-клієнтського керівництва після колоніалізму. Неопатримоніальне керівництво, як це практикується в багатьох африканських країнах, є продовженням того, що було розпочато колонізаторами.

Після десятиліття громадянської війни, революції та розгортання боргової кризи, П'єр Енглеберт та Кроуфорд Янг стверджували, що колоніальне панування негативно позначилося на постколоніальному розвитку.

До *позитивних наслідків* можна зарахувати: впровадження західної медицини; запровадження формальної освіти; невелика інфраструктура, створена колоніальною владою, стала основою, на якій нові африканські лідери будували свої національні інститути; впровадження класичного поняття адміністративного устрою.

Непряме правління створило основу для «державності» в колишніх британських колоніях. Заохочуючи фіскальну та бюджетну самозабезпеченість, а також залучення африканців для вирішення адміністративних і політичних питань, непряме правління могло свідомо чи несвідомо підготувати ґрунт для самоврядування після того, як була досягнута незалежність у колишніх британських колоніях. З позитивного боку, пряме правління сприяло культурному

синтезу і, таким чином, – національній інтеграції в колишніх французьких колоніях.

Теоретики Пітер Дюїгнан і Льюїс Ганн вважали, що колоніалізм, зрештою, позитивно вплинув на розвиток, допомігши модернізувати та розвивати Африку. Проте Африка зазнала політичної нестабільності та економічних невдач 1970-х і 1980-х років.

Поза сумнівом, у всіх африканських країнах на момент отримання незалежності бракувало африканців з готовими навиками самостійно управляти своїми країнами. Але варто зауважити, що така ситуація особливо гостро відчувалася в колишніх французьких колоніях. Фактично, в більшості країн керівні посади займали люди французького походження. Сьогодні адміністративні структури в цих країнах залишаються корінням у французькій адміністративній системі. Оскільки непряме правління дало кращі плоди, ніж стратегія прямого правління при підготовці африканців до завдань сучасного управління, ми припускаємо, що країни з досвідом непрямого управління краще розвивалися, ніж ті країни, де було пряме правління з метою реалізації цілей розвитку.

Ми визначаємо розвиток відповідно до:

- ★ прогресу в розвитку людини, що вимірюється з урахуванням Індексу людського розвитку (HDI);
- ★ здатності країни використовувати свої економічні вигоди на покращення умов життя своїх громадян (ВВП/на душу населення);
- ★ якості інституцій та ефективності управління уряду.

Теорія зовнішньої залежності, представниками якої були Ганс Зіммер, Рауль Пребіш, Селсо Фуртадо, Дос Сантос та інші, була поширена серед мало розвинутих країн та країн, що розвивались, у 1960–70 рр. [15, р. 144–148]. Теоретики пов'язують нерозвиненість бідних країн з історично сформованою нерівноправністю багатих і бідних країн у світовій капіталістичній системі. Центр системи (багаті країни) свідомо експлуатує периферію (третій світ), нехтуючи їхніми інтересами, що ускладнює або навіть робить неможливим самостійний розвиток бідних країн. Також вони стверджують, що існує міжнародний поділ праці, як це зображено на схемі (рис. 1), де всі інші країни задовольняють потреби розвинутих країн, які є центром даної схеми. Необхідно зазначити, що існує поділ суспільства за різними класами, тобто багаті співпрацюють між собою для того, щоб

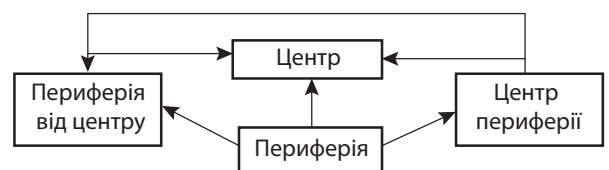

Рис. 1. Схематична репрезентація теорії зовнішньої залежності

підсилювати свої повноваження, у той час як більша частина людей є бідною. Усі категорії, які ми бачимо на схемі, формують глобальну систему, яка характеризує глобальний капіталізм.

У контексті нашого дослідження ми бачимо схему теорії залежності, яка чітко відображає стан африканських країн і дає відповідь стосовно їх економічного розвитку. З рис. 1 зрозуміло, що країни-периферії, тобто малорозвинені країни, такі як ДР Конго, Мозамбік, Танзанія, будуть працювати на більш розвинені країни, надаючи їм сировину та інші природні ресурси. Центр периферії, наприклад ПАР або Намібія, а також країни, що належать до групи периферії від центру (Канада, Голландія, Австралія), будуть працювати на такі країни, як США, Франція, Великобританія. Саме останні названі країни і представляють центр.

Багато дослідників стверджують, що економічний розвиток залежить від якості інституцій. Розбудова інституцій вимагає часу, вони розвиваються локально шляхом спроб і помилок. Розвиток інституцій сильно корелює з ВВП на душу населення. Інституційний розвиток вимірює «якість управління, включаючи ступінь корупції, політичні права, ефективність державного сектора та регуляторний тягар» (IMF 2003: 97). Більше того, захист прав власності та обмеження виконавчої влади сильно корелюють з доходом на душу населення.

Також дослідники вважають, що якість інституцій є важливим показником рівня політичної стабільності та економічного розвитку. Зокрема британські інститути та культура більш сприятливі для зростання та подолання бідності, ніж ті, що існують у Франції та інших колонізаторів.

У своїй роботі «Про важливість інституцій» Д. Асемоглу стверджує, що економічні інститути важливі, оскільки вони впливають на структуру економічних стимулів у суспільстві. Важливість економічних інститутів проявляється в тому, що вони допомагають розподіляти ресурси для максимально ефективного використання. Також у своїй праці «Чому нації терплять невдачу» Д. Асемоглу та Ж. Робінсон наголошують на інклюзивному характері економічних інститутів, оскільки вони мають посприяти забезпеченню права власності, неупередженій системі права та надання суспільних послуг, що сприяє створенню рівних умов для участі людей в економічному процесі; також вони повинні дозволити входження нових підприємств і дозволити людям вибирати свій спосіб розвитку [3, р. 88].

Нобелівський лауреат Дуглас С. Норт підкреслює, що «інститути – це правила гри суспільства, що складаються з формальних правил, неформальних обмежень і характеристик правоохоронних функцій кожного. Разом вони визначають спосіб гри» [15, р. 45].

Виходячи із тверджень фахівців, африканські країни відстають, оскільки мають слабкі інституції,

які переважно працюють за правилами колоніального періоду. Вище було надано приклад монетарної системи СФА в багатьох франкомовних країнах. Треба наголосити на тому, що більшість країн мають диктаторські режими, які, як правило, не дають стимулів або можливості для розвитку приватних ініціатив.

Отже, ми розглянули основні чинники, які сформували стартові умови для подальшого розвитку незалежних держав починаючи з 1960 р., оскільки для багатьох країн Африки цей рік став точкою відліку незалежного існування.

Для того, щоб прослідкувати вплив колоніальної спадщини європейського правління на постколоніальний економічний розвиток африканських країн, варто розглянути динаміку основних показників їх розвитку відповідно до географічного розташування та колоніальної моделі управління. Для прикладу розглянемо показники ВВП на душу населення ДР Конго, Мозамбік, ПАР та ЦАР. Дані були отримані з Maddison Project Database [1] (рис. 2).

Ми вибрали чотири країни – ДР Конго, ПАР, ЦАР та Мозамбік, які розташовані приблизно в однакових регіонах і мають подібні умови для економічного розвитку, але належать до різних колоніальних моделей. Динаміка зростання ВВП на душу населення чітко показує, що ПАР має значно вищий показник, у середньому її ВВП на душу населення становить 8663 дол. США, тоді як у ДР Конго спостерігається погіршення: якщо в 1960 р. ВВП становив 2119 дол. США, то у 2016 р. – 836 дол. США. Щодо ЦАР, то показник ВВП так само зменшувався – від 1395 до 619 дол. США за відповідний період. У Мозамбіку спостерігаємо покращення цього показника: у 1960 р. було 546 дол. США, а сьогодні ВВП становить майже 1300 дол. США.

Розвиток економіки відповідно до індексу людського розвитку (HDI) надано на рис. 3 згідно з [2]. За даними Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (UNDP), використовуючи ті самі країни як приклад, ми бачимо, що африканські країни не займають найкращі місця у світовому ранжуванні. Так, ПАР, навіть маючи найбільш розвинену економіку в Африці, займає лише 119 місце у світі. Індекс (HDI) у 1990 р. дорівнював 0,621, а у 2014 р. – 0,665. Щодо інших обраних країн, для прикладу в ДР Конго, яка займає 176 місце, то індекс (HDI) був 0,356, а став 0,0419. У ЦАР, яка займає 188 місце, індекс (HDI) становив 0,32, а тепер 0,352. У Мозамбіку, який на 181 місці, індекс (HDI) був 0,209, а у 2014 р. – 0,414.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи усе вищесказане, можемо зробити висновок, що розглянуті колоніальні адміністративні моделі дотепер впливають на розвиток африканських країн. Існували різні види адміністративних моделей у колоніальний період, і вони дійсно вплинули на стартові умови та на розвиток африканських

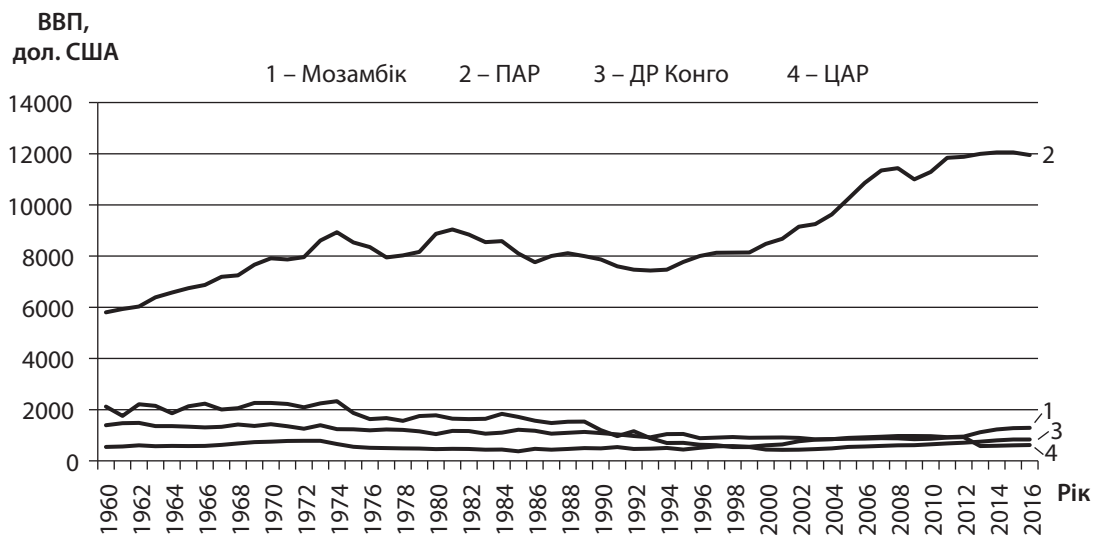

Рис. 2. ВВП на душу населення ДР Конго, ПАР, Мозамбiк та ЦАР, 1960–2016 рр. (дол. США)

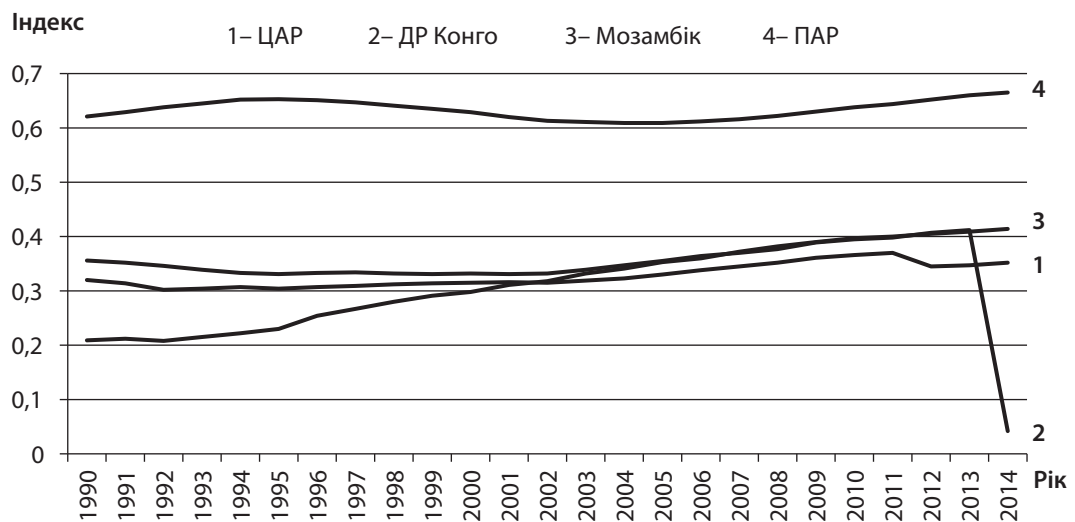

Рис. 3. Індекс людського розвитку (HDI) ДР Конго, ПАР, Мозамбiк та ЦАР, 1990–2014 рр.

країн. Британці здійснювали непряме правління, тобто використовували місцеве населення як посередників, щоб реалізувати свою політику. До такої системи входили ПАР, Намібія, Нігерія та інші країни. Франція, Португалія та Бельгія здійснювали пряме правління, тобто діяла централізована адміністрація, усі рішення щодо управління колонії ухвалювалися в метрополії. До такої моделі належали Сенегал, ЦАР, Кот-Д'івуар, ДР Конго та Мозамбiк.

Основна ціль європейців полягала в тому, щоб «цивілізувати» африканців. Франція здійснювала політику «асиміляції», тобто прагнула перетворити африканців за власним стереотипом, тоді як у британських колоніях панувала «сегрегація», тобто відокремлення етнічних груп. Якщо португальці були «етноцентричними», то в бельгійських колоніях діяв «патерналізм».

На нашу думку, найбільш *негативними аспектами* колоніального спадку є такі: відсутність інфраструктури; руйнування африканської культури та цінностей; посилення етнічного суперництва; утиски (правляча структура, яка ґрунтувалася на контролі декількома людьми через гноблення та застосування сили), що заклало основу патрон-клієнтського керівництва в постколоніальний період. Неопатримоніальне керівництво, як це практикується зараз у багатьох африканських країнах, є продовженням того, що було розпочато в колоніальний період. До *позитивних моментів* впливу можемо зарахувати: впровадження західної медицини; запровадження формальної освіти; впровадження класичного поняття адміністративного устрою. Історичні дані про ВВП на душу населення та про індекс людського розвитку показують, що непряме правління виявилось більш ефективним.

Незважаючи на це, африканські країни змушені сформулювати свої моделі розвитку, оскільки колоніальні моделі не дали позитивного результату. Варто розвивати інституції та верховенство права, бо ми думаємо, що економічний розвиток неможливий без стабільних інституцій та дотримання права власності, які дають стимул до нових ініціатив. Варто також диверсифікувати економіку, оскільки більшість африканських країн експлуатують лише один ресурс, тоді як мають більший потенціал, який необхідно розкривати для покращення рівня життя, здійснення структурних реформ та інвестування в ефективні сфери. Таким чином, африканські країни поступово перестануть займати місце на периферії та будуть працювати задля реалізації власних інтересів і, відповідно, грати важливу роль на міжнародній арені. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Офіційний сайт Міжнародного Валютного Фонду. URL: <http://www.imf.org>
2. Програма Розвитку Організації Об'єднаних Націй. URL: <http://hdr.undp.org/en/data#>
3. Acemoglu D., Robinson J. A. *Why nation fail*. New York : Crown Publishers, 2012. 571 p.
4. Acemoglu D., Johnson S., Robinson J. A. Institutions as a Fundamental Cause of Long-Run Growth. *Handbook of economic growth*, 2005. Vol. 1A. P. 386–472.
5. Alemazung J. A. Post-Colonial Colonialism: An Analysis of International Factors and Actors Marring African Socio-Economic and Political Development. *The Journal of Pan African Studies*. 2010. Vol. 3. No. 10. P. 62–84.
6. Njoh A. J. The Impact of Colonia Heritage on Development in Sub-Saharan Africa. *Social Indicators Research*. 2000. Vol. 52. Issue 2. P. 161–178.
7. Austen R. A. *African Economic History: Internal Development and External Dependency*. London : Heinemann or James Currey, 1987. 304 p.
8. Inklaar R., de Jong, H., Bolt, J., van Zanden, J. L. Rebasing 'Maddison': new income comparisons and the shape of long-run economic development. *GGDC Research Memorandum*. 2018. Vol. 174. 41 p.
9. Crowder M. *Senegal: A study in French assimilation policy*. New York : Oxford University Press, 1962. 104 p.
10. Glassman J., Samatar A. Development geography and the third world state. *Progress in Human Geography*. 1997. Vol. 21. Issue 2. P. 164–198.
11. Heldring L., Robinson J. A. Colonialism and Economic Development in Africa. *NBER Working Paper*. 2012. No. w18566. 40 p.
12. Henriksen T. Portugal in Africa: A Noneconomic Interpretation. *African Studies Review*. 1973. Vol. 16. Issue 3. P. 405–416.
13. Hrituleac A. The Effects of Colonialism on African Economic Development: A comparative analysis between Ethiopia, Senegal and Uganda. AARHUS. Aarhus University, 2011. 77 p.
14. Nafziger E. W. *Economic Development*. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. 871 c.
15. North D. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge : Cambridge University Press, 1991. 164 p.
16. Stein H. *Economic Development and the Anatomy of Crisis in Africa: From Colonialism Through Structural Adjustment*. Copenhagen : Centre of African Studies, University of Copenhagen, 2001. 27 p.
17. *Deregulation and the Banking Crisis in Nigeria: A Comparative Study* / Stein, H., Ajakaiye, O., Lewis, P. (Eds.). New York : Palgrave Macmillan, 2002. 270 p.

Науковий керівник – Кузенко Н. В., кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародного економічного аналізу та фінансів Львівського національного університету імені Івана Франка

REFERENCES

- Acemoglu, D., and Robinson, J. A. *Why nation fail*. New York: Crown Publishers, 2012.
- Acemoglu, D., Johnson, S., and Robinson, J. A. "Institutions as a Fundamental Cause of Long-Run Growth". *Handbook of economic growth*, vol. 1A (2005): 386-472.
- Alemazung, J. A. "Post-Colonial Colonialism: An Analysis of International Factors and Actors Marring African Socio-Economic and Political Development". *The Journal of Pan African Studies*, vol. 3, no. 10 (2010): 62-84.
- Austen, R. A. *African Economic History: Internal Development and External Dependency*. London: Heinemann or James Currey, 1987.
- Crowder, M. *Senegal: A study in French assimilation policy*. New York: Oxford University Press, 1962.
- Glassman, J., and Samatar, A. "Development geography and the third world state". *Progress in Human Geography*, vol. 21, no. 2 (1997): 164-198.
- Heldring, L., and Robinson, J. A. "Colonialism and Economic Development in Africa". *NBER Working Paper*, no. w18566 (2012).
- Henriksen, T. "Portugal in Africa: A Noneconomic Interpretation". *African Studies Review*, vol. 16, no. 3 (1973): 405-416.
- Hrituleac, A. *The Effects of Colonialism on African Economic Development: A comparative analysis between Ethiopia, Senegal and Uganda*. AARHUS. Aarhus University, 2011.
- Inklaar, R. et al. "Rebasing 'Maddison': new income comparisons and the shape of long-run economic development". *GGDC Research Memorandum*, vol. 174 (2018).
- Nafziger, E. W. *Economic Development*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Njoh, A. J. "The Impact of Colonia Heritage on Development in Sub-Saharan Africa". *Social Indicators Research*, vol. 52, no. 2 (2000): 161-178.
- North, D. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- Ofitsiyni sait Mizhnarodnoho Valiutnoho Fondu. <http://www.imf.org>
- "Prohrama Rozvytku Orhanizatsii Obiednanykh Natsii" [United Nations Development Program]. <http://hdr.undp.org/en/data>
- Stein, H. *Economic Development and the Anatomy of Crisis in Africa: From Colonialism Through Structural Adjustment*. Copenhagen: Centre of African Studies, University of Copenhagen, 2001.
- Stein, H. et al. *Deregulation and the Banking Crisis in Nigeria: A Comparative Study*. New York: Palgrave Macmillan, 2002.